

tervezése meghatározott társadalmi igények kielégítése érdekében. Másodszor valamely rendszeren belül számos speciális probléma merül fel, amelyek technikai kutatómunkát tesznek szükségessé, pl. az indexelő nyelv megválasztása. Harmadszor a gyakorlati és technikai problémákban való jártasság, és a róluk való elmélkedés olyan általános érvényű problémákhoz vezethetnek, amelyek szisztematikus vizsgálatot kívánnak.

Ami a metodológiát illeti, a könyvtár- és tájékoztatástudománynak aránylag kevés a "saját" módszere, kialakult ugyan a történeti bibliográfia, a paleográfia, gyorsan fejlődik a "bibliometria", a tájékoztatási folyamatok kiértékelése (relevanciaszámítások) stb., többnyire mégis más tudományágak, különösen a szociológia, a pszichológia, a közgazdaságtudomány, a nyelvészet, a történettudomány, a statisztika, a rendszerelmélet, az operációkutatás és a futurologia módszereit is segítségül kell hívni. A hallgatókat meg kell tanítani annak felismerésére, hogy melyik téma milyen módszert kíván, hogy melyik közülük az, amelyet saját maguk is képesek alkalmazni, és melyik az, amelyhez az illető szakterület szakértőjét kell bevonni a munkába.

A vizsgálódások módja sokféle lehet: leírás, éspedig kvalitatív (összehasonlítás, osztályozás), vagy kvantitatív (mérés, értékelés), vagy komplex rendszerek elemzése; korrelációs, oksági analízis, éspedig felmérés vagy/és kísérlet; elméletalkotás; komplex rendszerek modelljeinek kidolgozása. Valamennyi értékes és hasznos, mégis arra kell törekedni, hogy a tudomány túllépjen az egyszerű deskripción, és oksági összefüggéseket tárjon fel, megteremtve ezzel az elméleti értelmezéshez nélkülözhetetlen alapokat.

A tájékoztatási dolgozók képzése Japánban

František HAVELKA

A szerző Výchova informačních pracovníků v Japonsku c. cikkét (Technická knihovna, 1976. 2.no. 42-50.p.) TARR Lászlóné tömörítette.

A "tájékoztatási dolgozó" fogalom Japánban nemcsak a könyvtárosokat és a tájékoztatás területén dolgozókat foglalja magába, hanem a rádió, a televízió, a könyvkiadás, a muzeumok a könyvkereskedelem dolgozóit is. Számunkra elsősorban a könyvtárosok és a tájékoztatási szakemberek képzése érdekes, ezért a tanulmánynak az erre vonatkozó részét ismertetjük.

Japánban az önálló könyvtárosképzésnek aránylag régi hagyományai vannak. A képzés 1918-1922 között a tokiói egyetemen indult meg. 1921-ben a Nevelésügyi Minisztérium létrehozta az Önálló Könyvtárosképző Főiskolát. A Főiskola létrehozásáig a könyvtárosok képzése rövid tanfolyam keretén belül történt. Jelenleg a könyvtárosképzés körülbelül 100 négyéves, hároméves, kétéves felsőoktatási intézmény keretén belül folyik. A Könyvtárosképző Főiskolára és általában a többi felsőoktatási intézménybe a felvételt érettségivel rendelkezők kérhetik. Az 1950. április 4-én

megjelent könyvtári törvény és az 1953. augusztus 8-án az iskolai könyvtárakról megjelent törvény értelmében a könyvtárosokat képző felsőfoku intézményekben végzett szakemberek az iskolai és a közművelődési könyvtárakban tölthetnek be könyvtárosi állásokat.

A különböző jellegű és kategóriába tartozó szakkönyvtárakban dolgozó könyvtárosok képesítésével szembeni követelményeket a törvény nem szabályozza. A gyakorlatban azonban ezeknek a könyvtáraknak a dolgozóival szemben sokkal magasabb képzettségi igényeket támasztanak, mint amilyenek az előbb említett iskolai és közművelődési könyvtárba dolgozók rendelkeznek. A könyvtárosokat képző felsőfoku intézményekben a szakmai képzés színvonala iránti követelményeket mind nagyobb mértékben emelik. E követelmények értelmében a felsőoktatási intézményeknek három csoportja alakult ki. A főiskoláknak egynegyed részében a könyvtárosképzés színvonala évről-évre emelkedik. Bővül az oktatott szaktárgyak köre. Az iskolák egy másik csoportjában a képzés színvonala 3-4 évenként változik a magasabb szakmai képzés javára, a harmadik, az alacsonyabb színvonallal rendelkező iskolák csoportjába pedig azok tartoznak, ahol a képzés nemrég kezdődött és határozott körvonalai még nem alakultak ki.

Az első csoportba tartozó főiskolákon végzett hallgatók többsége szakkönyvtárakban helyezkedik el. A szakkönyvtáraknak Japánban magasabb státusa van és a könyvtárosok sokkal magasabb fizetést is élveznek, mint az iskolai és közművelődési könyvtárakban dolgozók.

A szakmai képesítést illetően, az utóbbi husz évben két intézmény tevékenységét lehet kiemelni. Ez az a két intézmény, amelyet a szakirodalomban általában könyvtárosképző intézményként emlegetnek - szemben azokkal, amelyek "könyvtárosképzéssel is foglalkoznak". Mindkét intézményben a hangsúly a műszaki könyvtárak és a tájékoztatási központok számára történő képzésen van.

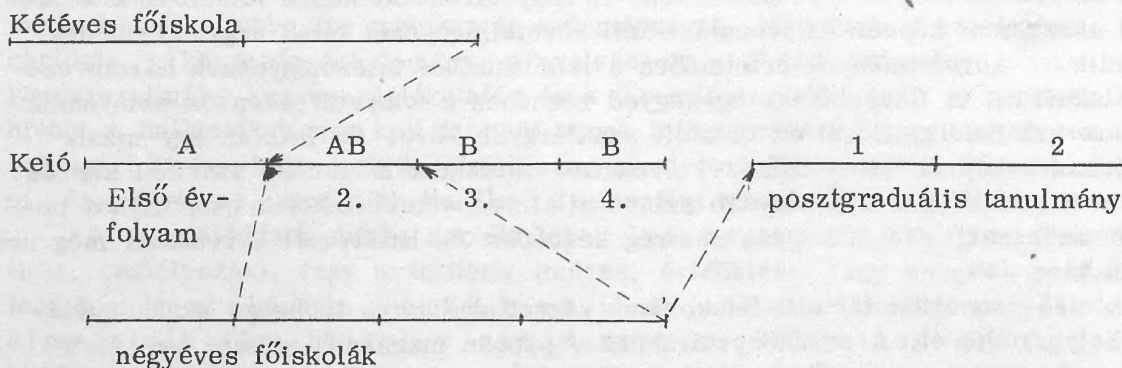
Ezek közül az egyik a tokiói Keió Egyetem Könyvtártudományi és Tudományos Tájékoztatási Tanszéke. Amerikai pénzügyi támogatással és amerikai oktatókkal 1951-ben kezdte meg működését. Egyelőre az egyetlen olyan tanszék, amely nem rendelkezik un. doktori tanulmányi programmal, tehát a végzett hallgatók nem nyerhetik el a "Bacherol-Magister-Doctor" harmadik fokozatát. A tanszéken a képzés kétszintű. Az egyik a felsőoktatási szint (a Susi katei), amelyen már előzőleg valamilyen főiskolát végzettek képezhetik tovább magukat. A képzés elsősorban a szakkönyvtárak és tájékoztatási központok szakember-igényeinek kielégítését szolgálja. A szakképesítés megszerzéséhez a hallgatóknak a következő feltételeknek kell eleget tenni:

1. el kell végezniük néhány alacsonyabb szintű tanulmányi programot;
2. legalább kétéves főiskolai képesítéssel kell rendelkezniük;
3. a könyvtártudományi és tájékoztatóstudományi tantárgyakból legalább 32 pontot (1 pont = 8 óra, tehát ezekből a tantárgyakból legalább 256 órát kell igazolniuk) kell szerezniük;
4. disszertációt kell készíteniük.

Az alacsonyabb szinten az alaptantárgyakból 72 pontot kell szerezni. Az un. általános műveltséget nyújtó, alaptantárgyakhoz sorolják az idegen nyelveket, testnevelést és a szakmai gyakorlatot. Az említett 72 pontból 48-at a szaktárgyakból a hallgató saját tetszése szerint választhat meg. Miután a kiválasztott tárgyakat nem egységesen pontozzák, a hallgatók különböző vizsgákat tesznek le. Előfordul, hogy vannak hallgatók, akiknek négy tantárgyból, és vannak, akiknek esetleg 12-13 tárgyból kell vizsgázni.

A szaktantárgyak esetében az előadások 80 %-án kötelező a részvétel. Az alacsonyabb szintű programot végző hallgatóknak nem kell záróvizsgát tenni, és elnyerhetik a "Bachelor" címet és egyben megkapják a könyvtárosi diplomát. A tantárgyak megoszlása a következő séma szerint történik:

A = általános műveltséget nyújtó alap-
tantárgyak
B = szaktantárgyak

A nyíl azt a lehetőséget jelöli, hogy más felsőoktatási intézményt végzett hogyan lehet a tanszék hallgatója. A sémából egyébként az is kiderül, hogy a Keiō Egyetemen a Könyvtártudományi Tanszék hallgatójává a diákok csak a képzés második évfolyama során válnak.

A Keiō Egyetem Könyvtártudományi és Tájékoztatóstudományi Tanszéke technikailag is nagyon jól fel van szerelve. A hallgatók számára egy tanterem áll rendelkezésre, amelyben lyukkártya lyukasztó, különböző osztályozó és rendező berendezések, IBM 704 és Tosbac 3400 számítógép, egy másik tanteremben pedig különböző audiovizuális anyagok találhatóak. Az 50 000 kötetes tanszéki könyvtárban 48 férőhelyes olvasó van. A könyvtár mindenkor vezetője az Egyetem pedagógiai tanácsának tagja.

A tokiói Könyvtárosképző Főiskola állami fenntartásban működik, és ez lehetővé teszi azt, hogy kiegyenlítődjen az aránytalanság, amely a Keiō Egyetem Könyvtártudományi és Tájékoztatóstudományi Tanszékén folyó négyéves és a tokiói Főiskola kétéves képzése között megmutatkozik. A tokiói főiskolán az oktatás két szakra oszlik, azaz két tanszék működik: könyvtártudományi és tájékoztatóstudományi tanszék. Ahhoz, hogy valaki a könyvtártudományi diplomát megszerezze, az alább ismertetett táblázatban feltüntetett pontszámokat kell elérnie.

		Könyvtártudományi Tájékoztatástudományi szak			
		kétéves	egyéves *	kétéves	
			tanulmányi idő		
1.	alpműveltséget nyújtó tantárgyak	humaniórák, társadalom- és természet-tudományok	6 (90)	0	4 (60)
			6 (90)	0	4 (60)
			6 (90)	0	4 (60)
2.	idegen nyelvek		8 (240)	0	8 (240)
3.	testnevelés		2 (90)	0	2 (90)
4.	szaktárgyak		44	44	50
Összesen			72	44	72

* A posztgraduális felvételre a hallgatóknak 40 ponttal kell rendelkezni. A legtöbb esetben a kétéves főiskolát végzett hallgatók jelentkeznek.

A kétéves főiskolák nem jogosultak a "Bachelor" cím odaitélésére. Ezek a főiskolák tulajdonképpen majdnem minden esetben posztgraduális képzést nyújtanak, mert felvételt csak azok nyerhetnek akik előzőleg valamilyen főiskolán már diplomát szereztek.

Az ismertetett táblázat a Nevelésügyi Minisztérium utasítása szerint készült, amely megállapítja, hogy: minden főiskolán a tantárgyakat négy csoportba kell sorolni (alaptantárgyak, idegen nyelvek, testnevelés és szaktárgyak). Az előadások, szemináriumok és a gyakorlati foglalkozások minden egyes tantárgycsoporton belül kötelező és választott tárgyakra oszlanak. Ezt a főiskola követelményei alapján külön-külön állapítják meg.

Az első csoportba tartozó tantárgyakat három kategóriába sorolják: humán jellegű tantárgyak (filozófia, etika, történelem, irodalom, zene és művészetek); 2. szociális tudományok (jog, politológia, gazdaságtan, szociológia); 3. természettudományok (matematika, fizika, kémia, biológia, geológia). A főiskolán mindhárom kategóriából háromnál több tantárgyat kell oktatni.

A hallgatók az órák számát az első csoportból úgy választhatják meg, hogy az 36 pontnál nem lehet kevesebb (1 pont = 8 óra). Minden főiskola szakképzési programját regisztrálni kell a japán egyetem Akkreditációs Egyesületénél. Ennek egyik albizottsága a Könyvtárosképző Albizottság. Ez állítja össze a könyvtárosokat képző iskolák számára a kötelező szaktantárgyak keretét. Ez a következőképpen alakul:

- Alaptantárgyak (legalább 6 pont): bevezetés a könyvtárügybe, a könyvtári és tájékoztatási tevékenység, könyv- és könyvtártörténet, stb.;
- Könyvtári állományok (legalább 8 pont): a tájékoztatási források gyarapítása, bibliográfiai kutatás, audiovizuális anyag, olvasás és állomány, stb.;
- Feldolgozás (legalább 8 pont): katalogizálás, osztályozás, stb.;

- Könyvtárvezetés és irányítás (legalább 6 pont): a könyvtár munkájának megszervezése, könyvtári épületek és berendezések, könyvtári épületek átalakítása, stb.;
- Választott tantárgyak és szakosodás (legalább 10 pont).

Számos szakember véleménye szerint a tantárgyak ilyen módon történő megválogatása - más szakterületeken folyó képzéssel összehasonlítva, ahol az előírások nagyon részletesek és pontosak - a könyvtárosképző iskoláknak tulságosan nagy szabadságot biztosít saját programjuk kialakítása területén. Ezt megakadályozandó már több javaslatot dolgoztak ki a program kiegészítésére és bővítésére. A Japán Könyvtárosok Egyesülete 1965-ben kísérleti oktatási programot adott ki, amelyben megkülönböztetést tesznek az iskolai, a közművelődési és a szakkönyvtárak számára folyó képzés terén. 1972-ben a "Tosokan Sassi" folyóiratban a Szabványosítási Bizottság tervezete jelent meg a könyvtárosképzés átszervezéséről. Eszerint a tervezet szerint a képzés hat szintű lenne. Négy szinten történne a szakkönyvtárosok képzése, előfeltételeit a következő táblázat tartalmazza:

2. sz. táblázat

Minősítési fokozat	Alapfeltételek	Könyvtártudományi szaktantárgyak (a főiskolán elérhető legalacsonyabb pontszám)
1. szakkönyvtáros	Susi (Master) akadémiai rangfokozat és szakkönyvtárosi tanulmány	30
2. könyvtáros 1	Gakusi (Bachelor) akadémiai fokozat és szakkönyvtárosi tanulmány	38
3. könyvtáros 2	Gakusi (Bachelor) akadémiai rangfokozat	25
4. segédkönyvtáros	legalább kétéves főiskola elvégzése 62 ponttal (a pontokba beleértve a testnevelést is)	20

A tervezet ezenkívül részletesen ismerteti azokat a feltételeket, amelyeknek alapján az alacsonyabb besorolásban dolgozó könyvtárosok magasabb besorolásba kerülhetnek. Például: a "könyvtáros 2" "könyvtáros 1"-be való besorolást csak abban az esetben érhet el, ha elvégz egy egyéves szaktanfolyamot és abból szakvizsgát tesz, de megszerezheti az is, akinek már két éves gyakorlata van.

Ez a tervezet a továbbképzés valamennyi lehetőségét is tartalmazza. A Nevelésügyi Minisztérium utasítása alapján 1951-től mintegy tíz főiskolán rendszeresen rendeznek ugyan továbbképző tanfolyamokat, ahol évente 2000 könyvtáros szerez könyvtárosi, illetve segédkönyvtárosi diplomát, ám ezek a továbbképző tanfolyamok nem szerves részei a főiskolák oktatási rendszerének, az előadások nyilvános előadásorozatok és ezeken a tanfolyamokon a legnagyobb hangsúlyt nem a könyvtári szakképzésre, hanem az idegen nyelvek oktatására helyezik.

A könyvtárosképzés jelenlegi egyik legnagyobb problémája, hogy állandóan csökken a könyvtárszakra jelentkezők száma. 1961-ben például a Könyvtárosképző Főiskolára a jelentkezés tizennégyszeres volt, jelenleg ötszörös. Ezt azért tartják kevésnek, mert nincs lehetőség a válogatásra és megnehezíti a helyzetet, hogy a jelentkezők többsége nő. Az eddig végzett hallgatók 90 %-a nő és ez az utánpótlás szempontjából nehézségeket okoz, mert a japán nők férjhezmenetelük után rendszerint nem dolgoznak. A felvételnél tehát igyekeznek lehetőleg minél több férfit felvenni.

Ezzel szorosan összefügg a másik probléma: nagyon kevés a megfelelően képzett szakelőadó a könyvtártudományi és tájékoztatástudományi diszciplínák területén. Egész Japánban a szakelőadók száma 250 és ezek többsége is külső szakember, akik nem alkalmazottai az adott oktatási intézményeknek. Ezen a helyzeten most úgy próbálnak javítani, hogy a legmagasabb szakképesítést nyújtó tokiói Könyvtárosképző Főiskolán az oktatási időt két évről négyre emelik. A végzett hallgatók elnyerhetik az akadémiai rangfokozatot és megfelelő szakképzettséggel rendelkezvén részt vehetnek az oktatásban. A fővárosból a Főiskolát vidékre telepítik, ezzel a hallgatók helyzetén kívánnak javítani. Miután a tokiói főiskola kollégiummal nem rendelkezik, a hallgatóknak egy 1,5 m²-es bérelt lakóterületért 2500 yent kell fizetni. A hallgatókat ugyanakkor más kiadások is terhelik. A kétéves tanulmányi időszakért 3000 yent, az egyévesért pedig 1500 yent kell fizetniük. A kétéves tanulmányi időszakra a felvételiért 20 000 yent, a tankönyvekért pedig 18 000 yent fizetnek. Ezek az összegek lényegesen alacsonyabbak azoknál, amelyeket a magániskolákban kell fizetni. Az állami főiskolákon ezenkívül a kiadásokat bizonyos mértékben kompenzálják az ösztöndíjakkal. A keiō Egyetem Könyvtártudományi és Tájékoztatástudományi Tanszékén például az utóbbi husz év alatt ösztöndíj címén 6 010 000 yent fizettek ki a hallgatóknak.

Az iskolán kívüli képzés Japánban is széleskörű és számos intézmény keretén belül folyik. A legismertebb és legrangosabb a Japán Dokumentációs Szövetség - a NIPDOK -, a japán Tudományos és Műszaki Tájékoztatási Központ - a JICST -, a Nevelésügyi Minisztérium Tudományos Tájékoztatási és Főiskolai Könyvtári Szekciója, az Országgyűlési Könyvtár, a Japán Könyvtárosok Egyesülete és a különböző szakkönyvtárosi egyesületek által rendszeresített tanfolyamok. Ezeken a tanfolyamokon például ilyen témák oktatására kerül sor, féléves és egyéves tanfolyamokon: Bevezetés az ETO-ba; Az új alkalmazottak számára bevezetés a tájékoztató munkába; Előkészítő tanfolyam a technikus-mérnök szakképesítés elnyerésére; A szociális-gazdasági tájékoztatási állomány kialakítása; A tájékoztató munka kérdései; A tájékoztató munka gépesítése; Az input és output, stb.

A tanulmányban említett intézmények és még számos más szakkönyvtár és tájékoztatási központ kiadásában jelennek meg folyóiratok, amelyek elsősorban azt a célt szolgálják, hogy a tudományos és műszaki tájékoztatás területén dolgozó szakemberek, a könyvtárosok továbbképzését segítsék elő.